

בני בניו של המן למדו תורה (סנהדרין צו)

גליון 452

בדרה צו: תנו רבנן נעמן גר תושב היה. נבזוראדן גר צדק. מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים. מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים, ומאן נינהו שמעיה ואבטליון. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק וכו' (וכן מבואר בגיטין נז:).

והקשה בגליוני הש"ס (בגיטין) בשם התפארת שלמה דאיך קיבלו גרים מזרע עמלק, הרי מבואר בפסיקתא פיסקא דזכור את אשר עשה לך עמלק דאין מקבלין גרים מזרע עמלק (וכן מבואר במכילתא סוף פרשת בשלח). וכתב ולא קשיא מידי דמשכחת באשה מזרע עמלק שנישאת לעכו"ם שאינו מזרע עמלק וילדה לו בן, דהבן ההוא אינו מתייחס לזרע עמלק, דבעכו"ם הלך אחר הזכר כמבואר ביבמות עח: , וא"כ הבן ההוא וכל יוצאי חלציו שפיר מקבלין אותן. ועל זה הכוונה כאן. והא דאמר מבני בניו לאו דווקא רק הכוונה יוצאי חלציו. וציין לרש"י בפסחים צד: שכתב בן בנו של נמרוד, לאו דוקא בן בנו אלא כלומר מזרע נמרוד. וממליא הוא הדין הכא אפשר לומר שבן בנו הוא לאו דוקא.

ובעיון יעקב כתב דסוגיין סותר המכילתא דכאן מבואר שאפשר לקבל גרים מעמלק. הרי שלמד שיש בזה מחלוקת בין הבבלי למכילתא.

ויש שתירצו שאמנם אין מקבלים מהם גרים אבל אם הערימו על ב"ד ולא סיפרו שהם מזרע עמלק וגיירום, חלה הגירות בדיעבד. וכן כתב בעמק ברכה (עמ' קכו) דהא דאין מקבלים מהם גרים אינו אלא מפני המצות עשה של מחיית עמלק, וא"כ בדיעבד אם קבלו אותם ודאי דהוו גרים וחלה גירותן. ובבן גר עמלקי דדוד צריך לומר שלא האמין לו שנתגייר אביו כיון שאין מקבלים מהם גרים, מסתמא שום בית דין לא קיבל אותו לגייר, ומפני זה הרגו. והא דקבלו גרים מבני בניו של המן צ"ל דלא ידעו תחילה שהם מזרעו, ולאחר הגירות אז נתברר שהם מזרע עמלק.

והחיד"א בעין זוכר (מערכת ג אות א) הביא דכתב הרמב"ם (פי"ב איסורי ביאה הי"ז) כל הגוים כולם כשיתגיירו וכו' הרי הן כישראל וכו' קפסיק ותני דמכל הגוים מקבלים גרים. ולכאורה קשה דבמכילתא סוף בשלח אמרו א"ר אליעזר נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שאם יבואו מכל אומות העולם להתגייר שיקבלו אותם, ומביתו של עמלק לא יקבלו שנאמר ויאמר דוד אל הנער וכו' בן איש גר עמלקי אנכי. נזכר דוד המלך ע"ה באותה שעה מה שנאמר למשה רבינו ע"ה שאם יבואו מכל אומות העולם שיקבלו ולא עמלק, ויאמר אליו דמך בראשך לכך נאמר מדר דר עכ"ל, וא"כ לא הי"ל להרמב"ם לכתוב כל הגוים כלם כשיתגיירו וכו' דהאיכא עמלק דאינן מקבלים וכו'. וכן מוכח עוד מדברי הרמב"ם (סוף פי"ח דסנהדרין) שכתב דיהושע הרג עכן ודוד לגר עמלקי בהוראת שעה שהרגום על פיהם (ואין ב"ד הורגין ע"פ הודאת פיו אלא רק בעדים) ואילו לדברי המכילתא דוד המלך ע"ה מה שהרג לגר עמלקי מן הדין דאין מקבלין גר מעמלק והו"ל גוי ונהרג על פיו. אלמא הרמב"ם פליג על המכילתא וסבר דהגר עמלקי היה גר גמור ומה שנהרג על פיו היה בהוראת שעה שהרגו מחמת שהודה שרצח את שאול.

וכתב דאפשר לומר דהרמב"ם סבר דתלמודא דידן פליג על המכילתא דבפרק חלק (בסוגיין) אמרו מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. והביא את העיון יעקב הנ"ל. ולהרמב"ם פשיטא ליה דנחלקו, ופסק כהבבלי דעמלק שוה לשאר אומות העולם, ולכן מה שהרג דוד לגר הוראת שעה היתה.

אלא דהקשה דלפי המכילתא איך למדו צאצאי המן תורה בבני ברק, וקשה לומר דנחלקו במציאות, ולמכילתא לאו מבני בניו של המן היו. והביא עוד רמב"ם שכתב (פ"ו מלכים ה"ד) שאם קיבל עמלק שבע מצות והשלים מניחין אותן. וכתב בכסף משנה דכיון דקיבל שבע מצות אינו עמלק (עיי"ש בלשון הרמב"ם והראב"ד והכס"מ). ולפי"ז תירץ החיד"א דהמכילתא איירי שבא להתגייר בלי קבלת ז' מצות ברישא, ואילו

בני בניו של המן קיבלו ז' מצות, ואח"כ התגיירו כדין. אלא דהקשה על זה דא"כ למה הרג דוד את העמלקי דאולי התגייר אחר קבלת ז' מצות כדין. וע"כ דלמכילתא גם לאחר קבלת ז' מצות אין מקבלין אותן. בחזון איש (אבן העזר סי' קמו מס' סוטה אות ה) כתב דלאחר שנכנסו למלחמה אין מקבלין עמלקים, דלא כשאר אומות שאפשר לקבלן גם לאחר שנלחמו. והא דאמרו במכילתא דנזכר דוד באותה שעה מה שנאמר למשה רבינו אם יבוא וכו' שלא יקבלוהו צ"ל דגר עמלקי זה היה במלחמה והלך ונתגייר וקבלוהו, ודוד אמר שקבלוהו שלא כדין כיון שהיה במלחמה. למד החזו"א דאין סתירה בין הגמ' למכילתא דשם איירי שכבר נלחם ולכן לא חלה גירותו אבל בני בניו של המן לא היו במלחמה והתגיירו כדין.

ובחבצלת השרון (שמות עמ' שמ) כתב לחדש דהא דד' נשבע שאין מקבלין גרים מעמלק אין המכוון בזה שאין הגירות חלה כלל אלא דהגירות חלה אבל עם כל זה לא פקעה ממנו חלות שם עמלקי. וזהו עיקר דינא דאין מקבלין הגרים, שלא מקבלים אותם להיות ככשרי ישראל. וממילא מצות מחיית עמלק עליו. והוכיח דשייך כן מהא דעמון ומואב שלמרות שהתגיירו וגירותם חלה, עדיין יש לנטור להם איבה כמבואר בתרגום יונתן (כי תצא פכ"ג פסוק ז) דאפילו מתגיירין סנא נטיר בלבהון עד עלמא. אז ה"ה בעמלקי י"ל שנשאר בו דין עמלקי אפילו שהגיר חל. והא דלא הרגו את בני בניו של המן שלמדו תורה בבני ברק י"ל שנתערבו ולא נודע מי הם. ובגמ' מבואר שצאצאיו התגיירו וגירותם חלה אבל בפועל לא הכירו מי הם ולכן לא הרגום.

אמנם זהו חידוש עצום לומר ששייך גר שיש לו דין של יהודי ובכל זאת מצוה להורגו. ונראה לבאר בשיטת הרמב"ם דהא כתב בהל' מלכים (כנ"ל) שאם השלימו וקיבלו עליהם ז' מצות אין יותר דין להורגם. ובהל' סנהדרין כתב שדוד הרג את הגר העמלקי בהוראת שעה או בדין מלכות. ומשמע שלא הרג אותו מדין עמלקי אלא על שהודה שרצח את שאול, ואע"פ שלא הורגין ע"פ הודאת עצמו, כאן הרג אותו עם היתר מיוחד.

והנה בחי' מרן רי"ז הלוי על התורה (על שמואל) ביאר דהא דכתיב לך והחרמתה את החטאים את עמלק הוא ע"פ המבואר ברמב"ם הנ"ל בהל' מלכים, דכל המצוה של מחיית זכר עמלק היא רק באותן שלא השלימו ולא קבלו עליהן ז' מצות שנצטוו בני נח אבל אם השלימו וקבלו עליהן ז' מצות, אין הורגין אותן. וזהו דכתיב הכא את החטאים ר"ל אותן שאינן מקבלים ז' מצות שבני נח מוזהרין עליהן.

הרי שלמד הגרי"ז ברמב"ם כהביאור הנ"ל שעמלקי שקיבל ז' מצות אין עליו יותר מצוה של תמחה את זכר עמלק. וממילא אם התגייר גירותו חלה. אבל אותו גר עמלקי שהודה שרצח את שאול חשש דוד שאפילו שנתגייר הרי גילה שאין לו בעיה לרצוח מלך ישראל וממילא פיקפק בכל גירותו דהא עבר על אחת מהז' מצות. ואמנם יהודי שהודה שרצח אין הורגין אותו ע"פ הודאת עצמו אבל דוד בתור מלך דן אותו כגוי כי אחז שגירותו בטעות וממילא אפשר לדון אותו כי הודה שהרג (בהנחה שהורגים גוי על פי הודאת עצמו).

וממילא מיושבת המכילתא, דנזכר דוד שיש דין שלא מגיירים עמלקי ואע"פ שיתכן שנתגייר כדין אבל הרי אמר שרצח ועוד שמח בזה הרי שגילה שנשאר עמלקי. ומצד עמלקי לא הרג אותו כי אולי גירותו חלה ולא רצה להורגו מספק אבל היות והיה רוצח רק שחסרים עדים להורגו בזה נקט שהיות ויש צד שגירותו לא חלה הרי שהוא גוי וממילא אפשר לחייבו מדין רוצח כי הוא מלך שיכול להרוג אפי' אם ע"פ ב"ד אין מספיק ראייה להרוג.

והנה במשך חכמה בסוף פר' כי תצא הביא דבספר החינוך (מצוה תרד) כתב דעל כל יחיד שיקרה לפניו מזרע עמלק מצוה להרוג. אבל בהגהת הגר"א בספרי מוכח דעל יחיד אין מצוה. והא דאמרו במכילתא שהרג גר עמלקי שאין מקבלין גרים מעמלק היינו לכן הרגו בהודאת עצמו כמו בן נח שנהרג ע"פ עצמו וברור.

והן הן הדברים שביארנו, שלמד האור שמח פשט במכילתא שלא הרג אותו מדין עמלקי אלא דמחמת שהיה גוי הרג אותו ע"פ הודאת עצמו שרצח. אלא דיתכן ללמוד במכילתא שאין קבלת גרים מעמלק כלל. אבל לפי המבואר ברמב"ם י"ל שאפי' ששייך גיור בעמלקי אבל כאן חשש שאין גירותו חלה, ולכן היה בזה די להורגו מדין רוצח. ואין סתירה בין המכילתא להרמב"ם דגם למכילתא הרגו משום רוצח וגם למכילתא אפשר לקבל עמלקי אם באמת ובתמים כבר קיבל עליו כל הז' מצות.